

Atf: Yaman, H. (2022).
Tek Parti Döneminde
Şırnak'ta nüfus ve
demografik yapı [1927-1950]
*İctimaiyat Sosyal Bilimler
Dergisi*, 6(2), ss. 743-760.

Sosyal Bilimler Dergisi | Journal of Social Sciences
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ictimaiyat>

Başvuru / Recieved
26 / 07 / 2022
Kabul / Accepted
18 / 11 / 2022

Tek Parti Döneminde Şırnak'ta Nüfus ve Demografik Yapı (1927-1950) The Population and Demographic Structure in Şırnak During The Single- Party Period [1927-1950]

Hikmet YAMAN^a

ÖZET	ABSTRACT
<p>Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet Türkiye'sinde Tek Parti Dönemini simgeleyen 1927-1950 yılları arasında yapılan genel nüfus sayımlarının verilerine dayanarak Şırnak'ın demografik yapısına ışık tutmaktır. Bu amaçla, Türkiye'de ilk kez 1927 tarihinde yapılan nüfus sayımı ve 1935 yılından itibaren de beşer yıl aralıklarla gerçekleştirilen genel sayımlar içerisinde Şırnak'a ilişkin demografik veriler ve sonuçlar, kapsamlı olarak tasnif edilmiş ve Şırnak'a ait özgün dinamiklerle değerlendirilmiştir. Makalenin 1927-1950 yılları arasındaki 5 farklı nüfus sayımı verilerini esas almış olması dolayısıyla çalışmada nicel yöntemle başvurulmuştur. Şırnak verilerini içeren çizelgeler, özellikle yerel yerleşimler özelinde yeniden yorumlanmıştır. Bu yöntemden hareketle; 1927, 1935, 1940, 1945 ve 1950 yıllarında yapılmış sayımlar sonucunda tespit edilmiş olan toplam Şırnak nüfusu; dil, din, cinsiyet, köylü-kentli dağılımı ve okuryazarlık gibi özellikler bakımından analiz edilmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından yayımlanan Resmi Nüfus İstatistikleri ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) belgeleri, makalede kullanılmış olan birincil kaynaklardır. Makalenin temel bulguları, 1927-1950 yılları arasındaki Şırnak nüfusunun kendine özgü özelliklerini kapsamaktadır.</p>	<p>The aim of this study is to shed light on the demographic structure of Şırnak based on the data of the general population censuses conducted between 1927-1950, which symbolises the Single Party Period in Republican Turkey. For this purpose, the demographic data and results of the first census conducted in Turkey in 1927 and the general censuses conducted at five-year intervals since 1935 have been comprehensively classified and evaluated with the unique dynamics of Şırnak. Since the article is based on the data of 5 different censuses between 1927-1950, quantitative method is used in the study. The charts containing Şırnak data have been reinterpreted especially in terms of local settlements. Based on this method, the total population of Şırnak, which was determined as a result of the censuses conducted in 1927, 1935, 1940, 1945 and 1950, was analysed in terms of characteristics such as language, religion, gender, peasant-urban distribution and literacy. Official Population Statistics published by the State Institute of Statistics (SIS) and documents from the Prime Ministry Republican Archives (BCA) are the primary sources used in the article. The main findings of the article cover the specific characteristics of the population of Şırnak between 1927 and 1950.</p>
<p>Anahtar Kelimeler</p> <p>Tek Parti Dönemi, Nüfus Sayımları, Şırnak, Şırnak Nüfusu</p>	<p>Keywords</p> <p>Single Party Period, Population Censuses, Şırnak, Şırnak's Population.</p>

^a Dr., Millî Eğitim Bakanlığı. Email: hikmet-yaman@hotmail.com

1. Giriş

Osmanlı Devleti sonrasında modern bir ulus devleti olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti, nüfus sayımına ve planlamasına büyük önem atfetmiştir. Miras alınan demografik yapı ve etnik farklılıklar, mühim birtakım sosyoekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir. Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra 1927 tarihinde ilk genel sayımını gerçekleştiren yeni rejim, sorunların çözümünde nüfus sayımlarını kilit görmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti, Doğu Trakya ve Anadolu topraklarını içine alan geniş bir coğrafyada kurulmuştur. Yeni rejimin karşılaştığı sorunların önemli bir kısmı, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında yoğunluk kazanmış olan savaşlarla yakından ilintilidir. Çünkü, savaşlar nüfusun önemli ölçüde azalmasına neden olmuştur (Karpas, 2010: 95-96). İnsan gücünün her anlamda belirleyici bir faktör olduğu bu dönemlerde, nüfustaki belirgin azalışlar, endişe ve hoşnutsuzluk kaynağı olarak ön plana çıkmıştır. Bu bakımdan, nüfusun ülke genelinde arttırılmasına imkân tanıyacak politikaların geliştirilmesinin yeni rejimin öncelikleri arasında geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Devlet denetiminde ilgili resmî birimlerce üretilen fikir ve projelere ek olarak, halkın bu çerçevede bilinç ve farkındalığına süreklilik kazandırmak düşüncesiyle sosyal boyutu kuvvetli girişimlere de başvurulmuştur. Cumhuriyetin 10. yılı için bestelenmiş olan marş, bu duruma verilebilecek en iyi örnek olarak nüfus temelli hassasiyetin izlerini taşımaktadır. Bu türden topyekûn bir seferberlik hâli, gerekli ve elzem görülmüştür. 1913-1923 yılları arasında özellikle genç erkek nüfusunun kırıma uğramış olması, bahse konu hassasiyetin üzerine inşa edildiği tarihsel gerçeklik olarak mühimdir. Bu minvalde, bahse konu kuşağı takip eden nesil 1940'lı yıllarda genç nüfus niteliği kazanmıştır. Bununla birlikte, bu neslin de silahlantına alınması lüzumu üzerine hedeflenen nüfus artışı 1945'ten sonra yakalanmıştır (Çavdar, 1983: 1552-1553; Yaman, 2022: 121).

Nüfus meselesi, tüm insanlığı ilgilendiren bir boyuta sahiptir. Savaşlar ve salgın hastalıkların nüfus için ciddi tehdit oluşturduğu ve nüfusun böylelikle artış eğilimi gösteremediği memleketlerde, nüfusu arttırmaya dönük endişe ve teşebbüsler gözle görülebilir bir hâl almıştır. Bu nedenle, mevcut nüfusun korunması ve arttırılması, Tek Parti Dönemi Türkiye'si için zaruri bir öncelik olmuştur. Ölümün azaltılması ve doğum oranlarının arttırılmasına yönelik tedbirlerin üzerinde önemle durulduğu gibi bu amaca hizmet edecek şekilde başta Balkan coğrafyasından olmak kaydıyla Türk soydaşların ülkenin muhtelif bölgelerine yerleştirilmesine dayanan iskân politikası da temel önceliklerden birisi olarak Tek Parti Dönemi hükümetlerinin gündeminde kalmıştır (Nayır, 1982: 441-447). Bu amaçla, yeni dönemin nüfus politikası gereğince 1930 yılında çok çocuklu ailelere maddi destek sağlanması uygulamasına geçilmiş ve maddi karşılık beklemezsizin çok çocuklu ailelerin madalya ile taltif edilmesi kararlaştırılmıştır (Son Posta, 1 Kanunuevvel 1930). Atılan bu adımlarla, çocuğu bulunmayan veya az olan ailelerin yanı sıra yeni evli çiftlerin de çocuk yapmalarına tesirde bulunması hedeflenmiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsünün Türkiye Nüfus Raporu'na (1995: 71) göre, 1923-1950 aralığındaki geniş dönemde çeşitli sosyoekonomik etkenlerin evlenme ve aile kurma üzerindeki olumsuz etkilerine rağmen evlilik ve aile kurumu, nüfus artışının en önemli sağlayıcıları olmuştur. Seferberlik hâlinin sona ermesi, askerlik hizmetinin azalması, tarım alanlarındaki verim artışı ve ekonomik büyüme, nüfus artışına olumlu etkide bulunan diğer unsurlardır. Ayrıca, ölüm oranlarındaki azalış ve doğum oranlarındaki yükselişle birlikte Cumhuriyet öncesindeki dönemden miras kalmış izlerin silindiği değerlendirilmesi yapılmıştır.

TBMM CH Fırkası Grubu Nüfus Komisyonu Raporu'nda (1934: 220-222), "Şu halde memleketimizde nüfusu çoğaltmak meselesinin halli yolunda hedefe daha ziyade yaklaşmak için bir taraftan kanun hükümlerinin tatbik ve icrasına memur olanların çok dikkat ve heyecan ile çalışmalarına devam etmesi, sıhhat ve muaveneti içtimaiyye bütçesinin ve belediye bütçelerinin bu maksat için imkân dairesinde takviye edilmesi, diğer taraftan milletimizin nüfusunu çoğaltmak meselesine alaka ve bilgisinin takviyesine hadim ilmi, ameli vasıta ve tedbirleri çoğaltmak suretiyle ileri yürüyüşüne devam etmek lazım gelmektedir." ifadelerine yer verilmiştir. Rapor içerisinde öne çıkan hususların başında gelen bu değerlendirme, devletin meseleye olan yaklaşımını ve yakın ilgisini yansıtıyor olmasından ötürü önemlidir. Benzer doğrultuda, birden fazla çocuğu olan ailelere teşvik sağlanmasına devam edilmesi ve on üzeri çocuğu bulunan ailelerden hiç vergi alınmamasına yönelik tavsiyeler de dikkat çeken diğer ayrıntılardır (1934: 11-31).

Bu bağlamda, devletlerin iç ve dış dinamikleri gereği nüfusun gücüne ve nüfuzuna büyük önem affettikleri görülmüştür. İlk nüfus sayımını 1831 yılında yapan ve 1860'ların sonunda İstanbul'da bir istatistik bürosu kuran Osmanlı Devleti'nin temel gayesi, vergi toplamak ve askere alabileceği zümrenin potansiyelini tespit etmektir. Cumhuriyet Dönemi'nde de benzer amaçlarla Dâhiliye Vekâleti Nüfus İşleri Müdürlüğü nüfus kütükleri düzenleyerek bireylerin gözetimini ve denetimini kalıcı bir temele oturtmayı hedeflemiştir (Yaman, 2022: 125; Özbay, 2015: 290-295).

Türkiye'de, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tek parti olarak iktidarda kaldığı 1923-1950 yılları arasında toplam 5 genel nüfus sayımı yapılmıştır. Bunların ilki 1927'de, diğerleri de 1935'ten itibaren beş yılda bir gerçekleştirilmiştir. Çağlayan (2016: 38), Tek Parti Dönemi'ndeki nüfus sayımları ile ilgili olarak şunları belirtmektedir:

"Nüfus sayımlarında vatandaşların cinsiyet, yaş, anadil, din, okuryazarlık, meslek, tabiiyet, maluliyet ve medeni durum gibi özellikleri belirlenmiştir. Sayımlarda Müslüman, Musevi ve Hristiyanlar ile "dinsizler", "dini meçhul olanlar", ve "sair dinler"e mensup olanlar yer almıştır. Buna karşılık, Anadolu'nun kadim topluluklarından olan Yezidiler, Keldaniler, Nasturiler ve Süryaniler gibi etnik ve dini gruplar, azınlık sayılmadıklarından nüfus sayımlarında tasnif dışı tutulmuşlardır. Nüfus sayımlarında anadil ile ilgili soru, "aile arasında konuşulan dil" ve "ev içinde konuşulan dil" olarak sorulmuştur. Sayımlarda, Türkiye'de Türkçe dışında konuşulan onlarca dil kayıtlarda yer almıştır. 1950 nüfus sayımında diller "Türkçe", "Mahalli Diller" ve "Yabancı Diller" olmak üzere üç kategoride tasnif edilmiştir. "Mahalli diller" adı altında Türkiye'de konuşulan Müslim ve gayrimüslim tüm dillere yer verilirken, "yabancı diller" adı altında ise Almanca, Fransızca, İngilizce vb. dillere yer verilmiştir. 1927-1945 nüfus sayımlarında Kürtçe tek bir kategoride gösterilirken, 1950 sayımında Kürtçe, Türkiye'de konuşulan lehçeleriyle birlikte yer almıştır."

Bu geniş ve zengin arka plan ışığında, Tek Parti Dönemi Türkiye'sinde Şırnak'ın kapsadığı alan, kendine özgü bölgesel dinamikleri, demografik yapısı ve sosyal görünümü dolayısıyla merak uyandırmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Siirt sancağına bağlanan Şırnak, Cumhuriyet Dönemi'nde Siirt'in il statüsüne kavuşmasıyla 1927'de kaza yapılarak Siirt'e bağlanmıştır. 1930 yılında belediye statüsüne geçen Şırnak, 1990 yılına kadar Siirt uhdesinde kalmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983: 6718). 16 Mayıs 1990 tarih ve 3647 Sayılı Kanun'la Siirt vilayetinden ayrılan Şırnak, il statüsü kazanmıştır. İlgili kanun ve karar, 18 Mayıs 1990 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanarak resmîyet kazanmıştır (BCA, 30-18-1-2, 655- 69-6//6; Resmî Gazete, 18 Mayıs 1990, Sayı: 20522 Mükerrer). Türkiye'nin 73. ili olan Şırnak, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sınırları içerisinde kurulmuştur. Bugün itibarıyla 7.172 kilometrekare yüzölçümü bulunan Şırnak vilayetinin kuzeyinde Siirt,

batısında Mardin, doğusunda Hakkâri ve kuzeydoğusunda Van illeri ile güneyinde Irak ve Suriye devletleri bulunmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983: 6691).

Geçmiş bilgisinden de anlaşılabilceği üzere bir yerleşim yerinin kalıcılığı sahip olduğu nüfus ve kurulu bulunduğu mekân ile doğrudan bağlantılıdır. Kimi yerleşimler göç vererek tarih sahnesinden silinirken kimi beldeler de nüfuslarından, dış göçlerden ve mekândan aldıkları güçle kadim bir memleket olarak ön planda kalmaya devam etmektedir. Bu özellikleri itibarıyla, Şırnak gibi yerleşimler merkezi hükümetlerin yakın ilgisine mazhar olmuştur.

Bu çalışmada, 1927-1950 yılları arasındaki genel nüfus sayımlarının sonuçları esas alınarak Şırnak ve bağlı yerleşimlerinin nüfus özellikleri, kent ve kır nüfusu yoğunlukları, eğitim durumu, dini zümreleri ve konuşulan dilleri hakkında kapsamlı mütalaada bulunmaktadır.

2. 1927 Nüfus Sayımı

Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü (TCBİUM) 1927 Genel Sayımı sonuçlarına göre Şırnak'ın toplam nüfusu 10.566 kişi olarak gerçekleşmiştir. Kilometrekareye düşen kişi sayısı 2.675, nüfus yoğunluğu %3.9 ve toplam yerleşim yeri de 64 olarak kayıtlara geçmiştir (TCBİUM, 1929: 15).

1927 Sayımında Türkiye'nin toplam nüfusu 13.660.275 kişi olarak tespit edilmiş olmasına rağmen askerlik, vergi ve diğer mükellefiyetler nedeniyle bütün vatandaşların net olarak kayıt altına alınamadığı ve Doğu ile Güneydoğu vilayetlerinde konar göçer nüfusun fazlalığı dolayısıyla özellikle kırsal bölgelerdeki il nüfuslarının düşük kaldığı belirtilmiştir (Çağlayan, 2016: 39).

Tablo 1. 1927 Sayımına Göre Şırnak Vilayeti Nüfusu.

Kaza	Nüfusu			Yüzölçümü	Nüfus Yoğunluğu	Yerleşim Yeri Adedi
	Erkek	Kadın	Toplam			
Şırnak	5.220	5.346	10.566	2.675	3.9	64

Nüfus sayımı sonuçları medeni hâl bağlamında ele alındığında evli ve bekar oranlarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, Şırnak genelinde boşanma oranlarındaki azlık dikkat çekmektedir. Kadınlardaki boşanma oranının erkeklerden fazla olması, ataerkil olarak bilinen bir coğrafyada dikkat uyandıran bir ayrıntı olarak öne çıkmaktadır. Şırnak nüfusunun medeni durum özellikleri Tablo 2'de gösterildiği gibidir (TCBİUM, 1927: 179).

Tablo 2. 1927 Sayımına Göre Şırnak Nüfusunun Medeni Durum Özellikleri.

Kaza	Cinsiyet	Toplam Nüfus	Medeni Durumu				
			Bekar	Evli	Dul	Boşanmış	Meçhul
Şırnak	Erkek	5.220	2.576	2.478	163	3	-
	Kadın	5.346	2.368	2.395	574	9	-

Nüfus sayımı verilerinden izleyebilme imkânı bulduğumuz diğer bir özellik de halkın yaş durumudur. Bu bağlamda, Şırnak nüfusunun yaş gruplarına göre tasnifine bakıldığında erkek ve kadın nüfusu içerisinde genç ve orta yaşlı kesimin ağırlıkta kaldığı görülmektedir. Buna karşılık, yaşlı nüfus oranı oldukça azdır. Şırnak nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir (TCBİUM, 1927: 179).

Tablo 3. 1927 Sayımına Göre Şırnak Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

	Yaş Grupları									
	1 yaşından küçük	1-2	3-6	7-12	13-19	20-45	46-60	61-70	71+	Yaşı Meçhul
Erkek	95	630	804	487	255	2.223	514	158	50	4
Kadın	38	326	714	644	601	2.216	606	146	51	4

Şırnak nüfusunun eğitim boyutu hakkında da önemli enformasyon sağlayan 1927 verilerine göre okuma bilen ve bilmeyen kesim arasındaki keskin farklılık dikkat celbetmektedir. Kadın nüfus içerisinde yalnızca 3 bireyin okuma yazma biliyor oluşu, ilginç bir görünüm sunmaktadır. Bu husustaki bilgiler, Tablo 4'te gösterilmiştir (TCBİUM, 1927: 179).

Tablo 4. 1927 Sayımına Göre Şırnak Nüfusunun Tahsil Dağılımı.

Kaza	Okuma Bilenler ve Bilmeyenler		
	Bilen	Bilmeyen	
Şırnak			
	Erkek	78	5.142
	Kadın	3	5.343

Şırnak nüfusunun mesleki dağılımı, önemli detaylar barındırmaktadır. Erkeklerde 1.910 kişinin ziraatla, 98 kişinin sınai ve 58 kişinin ticaretle uğraştığı; 43 kişinin serbest meslek, 22 kişinin memur, 361 kişinin ordu mensubu, 3 kişinin PTT çalışanı ve 58 kişinin de muhtelif meslek sahibi olduğu görülmektedir. Mesleği bulunmayan veya mesleği tespit edilemeyen erkek sayısı da 2.667'dir. Diğer taraftan, kadınlardaki mesleki dağılıma bakıldığında 83 kişinin ziraat, 8 kişinin sınai ve 4 kişinin de muhtelif alanlarda olmak üzere toplamda 95 kadının iş yaşamında aktif katılım sağlamış olması, Şırnak'taki toplumsal yaşamın zenginliğine örnek gösterilebilecek mühim bir özelliktir. Sayı az olarak değerlendirilebilir olmakla birlikte Tek Parti Dönemi'nin siyasi, sosyal ve iktisadi koşulları göz önünde bulundurulduğunda bu durumun daha da değerli bir hâl aldığı söylenebilir. Son olarak, herhangi bir mesleği bulunmayan kadın sayısı ise 5.251 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu gerçeklikten hareketle, Şırnak vilayeti genelinde kadınların büyük bir çoğunluğunun daha çok ev işleri ve çocukların bakımıyla iştiğal olduğunu söyleyebiliriz. Bu minvalde, 1927 Sayımında Şırnak nüfusunun mesleklere göre tasnifine ilişkin bilgiler, aşağıda Tablo 5'te gösterilmiştir (TCBİUM, 1927: 201).

Tablo 5. 1927 Sayımına Göre Şırnak Nüfusunun Mesleki Dağılımı.

	Zirai	Sınai	Ticari	Serbest	Memur	Ordu	P.T.T	Muh.	Meslek Top.	İşsiz-Meçhul
E.	1.910	98	58	43	22	361	3	58	2.553	2.667
K.	83	8	-	-	-	-	-	4	95	5.251

1927 Nüfus Sayımının ortaya koyduğu bir başka özellik de vilayet halkının sahip olduğu dini aidiyetlerdir. Aşağıda Tablo 6 içerisinde dini tabiiyet temelinde detaylandırılan bilgiler, Şırnak nüfusunun çoğunluk itibarıyla Müslüman olduğunu teyit etmektedir. Buna göre, erkeklerde 4.924

ve kadınlarda 5.050 kişi kayıtlara Müslüman olarak geçmiştir. Hristiyanlar ise mensup oldukları mezheplerle birlikte belirtilmiştir. Bu nedenle, 38'i erkek ve 49'u kadın olmak üzere 87 kişi Katolik, 30'u erkek ve 32'si kadın toplam 62 kişi Ermeni ve 1 kişi de Hristiyan olarak tespit edilmiştir. Öte yandan, sair dinler içerisindeki erkek sayısı 228, kadın sayısı ise 214'tür (TCBİUM, 1927: 223). Bu kısımda tahlil edilen bilgilerden yola çıkarak şu tespitte bulunmak mümkündür: Şırnak vilayetinde tespit edilmiş gayrimüslim nüfusun 150 ve sair dinlere mensup kimselerin de 442 gibi küçük bir sayıda kalmış olması, özellikle erişim imkânları güç olan kırsal bölgelere gidilemediği ihtimalini akıllara getirmektedir.

Tablo 6. 1927 Sayımına Göre Şırnak Nüfusunun Dini İnkısamı.

	İslam	Katolik	Protestan	Ortodoks	Ermeni	Hristiyan	Musevi	Sair Dinler	Dinsiz/Dini meçhul
Erkek	4.924	38	-	-	30	-	-	228	-
Kadın	5.050	49	-	-	32	1	-	214	-

Şırnak'ın sosyal yapısına ilişkin önemli bir içerik olduğunu düşündüğümüz maluliyet bilgisi, aşağıda yer verilen Tablo 7 içerisinde detaylandırılmıştır. Tablo incelendiğinde Şırnak halkının genel olarak sağlıklı olduğu anlaşılmaktadır. Herhangi bir engeli bulunmayan nüfus, erkeklerde 5.112 ve kadınlarda 5.317 olarak kayıtlara geçmiştir. Buna karşılık, erkek nüfus içerisinde 24 kişinin kör, 7 kişinin sağır ve dilsiz, 5 kişinin total, 1 bireyin çolak ve 71 kişinin de sair engeli bulunduğu görülmektedir. Kadın nüfusu içerisinde ise 13 kişi kör, 1 kişi sağır ve dilsiz, 3 kişi total ve 12 kişi sair engelli olarak geçmektedir (TCBİUM, 1927: 223). Engellerin nelerden kaynaklandığı bilgisine ulaşamıyor olsak da erkek engelli nüfusun kadın engelli nüfusundan yaklaşık 4 kat fazla olması dikkat çekmektedir. Doğuştan gelen maluliyetler hariç tutulduğunda, erkek nüfusun dış dünyada tehlikelere maruz kalan bir ortamda bulunduğu, buna karşılık kadın nüfusun genel olarak hane içerisinde ve etrafında yaşam sürmüş olması ihtimali dolayısıyla insan bedeni üzerinde engel oluşturabilecek durumlara erkeklere oranla çok daha az maruz kaldıkları söylenebilir.

Tablo 7. 1927 Sayımına Göre Şırnak Nüfusunun Maluliyet Dağılımı.

	Maluliyetler						
	Maluliyetsiz	Kör	Sağır Dilsiz	Total	Çolak	Kambur	Sair Maluliyetler
Erkek	5.112	24	7	5	1	-	71
Kadın	5.317	13	1	3	-	-	12

Nüfus sayımlarının karakteristiklerinden birisi de vatandaşların dil aidiyetleri hakkında fikir veren birincil kaynak olmalarıdır. Aşağıda Tablo 8 içerisinde sunulan veriler, Şırnak'ta çok dilli bir yapının mevcudiyetini teyit etmektedir. İl genelinde halk arasında Kürtçenin yoğun konuşulduğu anlaşılmaktadır. Türkçe ve Arapça dilleri de bölgede konuşulan diller olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda, 352'si erkek 23'ü kadın olmak üzere 375 kişinin Türkçe, 51'i erkek 24'ü kadın 75 kişinin Arapça ve 4.625'i erkek 5.123'ü kadın toplam 9.748 kişinin Kürtçe konuştuğu resmîyet kazanmıştır (TCBİUM, 1927: 245).

Tablo 8. 1927 Sayımına Göre Şırnak Nüfusunun Ana Lisan Dağılımı.

Kaza	Cinsiyet	Lisanlar
------	----------	----------

		Türkçe	Arapça	Kürtçe	Sair ve Meçhul Lisanlar
Şırnak	Erkek	352	51	4.625	192
	Kadın	23	24	5.123	176

1927 Nüfus Sayımında Şırnak hakkında temas edilebilecek diğer bir ayrıntı da halkın tabiiyetidir. Tabiiyeti meçhul 5 kişi hariç olmak üzere, 5.216'si erkek ve 5.345'i kadın olmak üzere toplamda nüfusun neredeyse bütününe denk gelecek şekilde 10.561 kişi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak kayıtlara geçmiştir. Şırnak nüfusuna ilişkin tabiiyet bilgisi, aşağıda Tablo 9 içerisinde verilmiştir (TCBİUM, 1927: 261-281).

Tablo 9. 1927 Sayımına Göre Nüfusun Şırnak Nüfusunun Tabiiyet Durumu.

Kaza	Cinsiyet				
Şırnak		Türkiye	Irak	İran	Meçhul
	Erkek	5.216	-	-	4
	Kadın	5.345	-	-	1

Şırnak nüfusunu bağlı köy ve nahiyelerle birlikte veren Tablo 10, yukarıda yorumlanmış tablo içeriklerinin bir özeti niteliğindedir (BCA, 30-10-0-0, 26-146-9/28).

Tablo 10. 1927 Sayımına Göre Şırnak Merkez ve Köy Nüfusu.

Şehir Nüfusu	Kadın	1.562
	Erkek	1.400
	Toplam	2.962
Şehre Bağlı Köyler		
	Kadın	3.785
	Erkek	3.770
	Toplam	7.555
Diğer Nahiye ve Köyler		
	Kadın	0
	Erkek	0
	Toplam	0
Nahiye ve Köyler Toplamı		
	Kadın	3.785
	Erkek	3.770
	Toplam	7.555
Genel Toplam		
	Kadın	5.347

	Erkek	5.170
	Toplam	10.517
Yüzölçümü km²		2.675
Nüfus Yoğunluğu (Kişi)		4
Yerleşim Yeri Sayısı		64

Tablo 10 içerisinde dikkat çeken en belirgin husus, Şırnak şehir nüfusunun Şırnak'a bağlı köy ve nahiyelere oranla oldukça düşük kalmış olmasıdır. Toplam 64 olarak kayıt altına alınmış yerleşim yeri sayısı da bölge halkının büyük çoğunluğunun köy ve nahiyelerde yaşadığına işaret etmektedir. Nahiye ve köylerdeki kadın erkek nüfus sayıları birbirine çok yakın iken Şırnak şehir nüfusundaki kadın erkek sayılarında belirgin bir farklılık göze çarpmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise kadın nüfusunun erkek nüfusundan biraz daha fazla kayıtlara geçtiği görülmektedir.

3. 1935 Genel Nüfus Sayımı

İlk nüfus sayımından 8 yıl gibi uzun bir süre sonra, 20 Ekim 1935 tarihinde gerçekleştirilen Cumhuriyetin ikinci genel sayımında Türkiye'nin toplam nüfusu ciddi bir artış göstererek 16.158.018 olarak kayıt altına alınmıştır (TCBİUM, 1937: 3). Bu görünümde Siirt vilayetinin toplam nüfusu da 61.284'ü erkek ve 66.586'sı kadın olmak üzere toplam 127.870 kişi olarak tespit edilmiştir (BCA, 30-10-0-0, 26-148-1/5/7). 1927-1935 sayımlarında nüfusu (3001-4000)'e kadar olan yerleşimler içerisinde Şırnak nüfusunun kadın ve erkek dağılımı aşağıda Tablo 11'de gösterildiği şekilde gerçekleşmiştir (Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü/DİGM, 1935: 21). 1927'den 1935'e gelinen süreçte Türkiye genelinde nüfus 2,5 milyon civarında (2.497.743) bir yükseliş kaydetmişken Şırnak merkezinde kadın ve erkek nüfusunda az da olsa düşüş yaşanması ve 8 sene zarfında büyüme seyri yakalayamamış olması düşündürücüdür.

Tablo 11. Şırnak Kadın Erkek Nüfusu 1927-1935.

Yer	1935 Nüfusu			1927 Nüfusu		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Şırnak	1.543	1.763	3.306	1.400	1.562	2.962

Şehir ve köy nüfuslarının birlikte takip edilebilmesine imkân tanıyan 1935 Sayımı; nüfus, yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu verileri temelinde geçen 8 yıllık sürede Şırnak'ta kırsal nüfusun ağırlıkta kalmaya devam ettiğini teyit etmektedir. Şırnak nüfusu, 1935'te 10.801 kişi olarak gerçekleşmiştir. Kilometrekareye düşen kişi sayısı 2.675'tir. Nüfus yoğunluğu %4'tür. Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü verilerine göre, 1935'te Şırnak nüfusunun şehir ve köy rakamları Tablo 12'de gösterildiği gibi şekillenmiştir (Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü, 1935: 14).

Tablo 12. 1935 Sayımında Şırnak Nüfusunun Şehir ve Köy Dağılımı.

	Şehirde			Köyde			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Şırnak	1.543	1.763	3.306	3.281	4.214	7.495	4.824	5.977	10.801

Benzer şekilde, Şırnak'ın köy adedi, köy nüfusu ve yüzölçümlerine ilişkin olarak Tablo 13 içerisinde sunulan enformasyon, doğrudan kırsal yaşama ve kırsal nüfusun yoğunluğuna işaret etmektedir.

Sayım neticesinde Şırnak'ta 34 farklı köyün bulunduğu ve ortalama nüfuslarının 202 kişi olduğu tespit edilmiştir (TCBİGD, 1937: 40).

Tablo 13. 1935 Sayımında Şırnak'ta Köy Adedi, Ortalama Nüfus ve Yüzölçümü.

Kaza	Köy Adedi	Ort. Köy Nüfusu	Beher Köye İsalet Eden Yüzölçümü
Şırnak	34	202	78.7

Şırnak'a özgü olmayan düşük okur yazar oranı hakkında bölgenin genelini de kapsayacak şekilde üzerinde durulmasında fayda bulunduğu ileri sürülmüştür. Doğu illerinin ortak sorunu haline dönüşmüş eğitim meselesinin ortaya çıkardığı görünümün iç açıcı olmadığını dile getiren Şevket Süreyya Aydemir, toplamda 720 köyü bulunan Diyarbakır'ın sadece 30 köyünde öğretmenli okulun olduğu ve nüfus yoğunluğu yüksek bir diğer vilayet olan Muş'un 428 köyünün bir tanesinde dahi okulun bulunmadığı gerçeğinin altını çizmiştir. Umumi Müfettişlik bölgesi sınırlarında kalan 8 vilayetteki genel hâlin benzer bir manzara ihtiva ettiğine, buna karşılık, 8 vilayetin 58 kazasında toplam 336 karakolun olduğuna dikkat çekmiştir (Aydemir, 2021: 342). Dolayısıyla, Umumi Müfettişlik bölgesinde eğitim öğretim gibi gerekliliklerden ziyade güvenlik endişesinin daha çok ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle, temel öncelik, bölgedeki eğitim eksikliğini giderilmesinden evvel vilayetlerde asayişin tesis edilmesi olmuştur.

Bu bağlamda, 1927 ve 1935 sayımları arasında mukayesede bulunulduğunda, 1935 Nüfus Sayımının daha ayrıntılı veriler sunuyor olması önemlidir. Tasnifte başlıkların zengin içerik sunacak şekilde genişletilmiş olması bunda etkili olmuştur. 1935 Sayımında Şırnak'taki eğitim durumunu yansıtan Tablo 14'e bakıldığında, Şırnak merkezinde okuma yazma bilen kadın ve erkek sayısının toplamda 31 olduğu görülmektedir. Bu oran, okuma yazma bilmeyenlerle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Buna göre, 1.691'i erkek ve 1.892'si kadın olmak üzere toplamda 3.563 kişinin okuma yazma bilmediği görülmektedir. Bir başka ifadeyle, Şırnak merkezde kadın ve erkek nüfusunun yalnızca %0.9'u okuma yazma biliyorken bu oran okuma yazma bilmeyenlerde %99.1'dir. Şırnak merkezinin köy ve nahiyelerine kıyasla dış dünyaya daha açık olduğu varsayımını göz önünde bulundurduğumuzda, okuma yazma bilen oranlarının daha yüksek ve en azından kırsal yerleşimler olan köy ve nahiyelerden daha iyi olması beklenir. 1935 sonuçlarına göre tam tersi bir durum söz konusudur. Nahiye ve köylerdeki görünüme bakıldığında, erkek nüfus içerisinde 3'ü yalnızca okuma bilen ve 75'i de hem okuma hem yazma bilen toplam 78 kişi tespit edilmiştir. Kadın nüfusu içerisinde okuma yazma bilen belirlenememiş olması ilginç bir detaydır. Diğer taraftan, 3.058'i (%97.5) erkek ve 3.742'si de kadın (%100) olmak üzere nahiye ve köylerde okuma yazma bilmeyen toplam kişi sayısı ise 6.800'dür (TCBİGD, 1937: 289).

Tablo 14. 1935 Sayımında Şehir ve Köylerde Okuma-Yazma Bilen ve Bilmeyen Nüfus.

Kaza	Cinsiyet	Okuma-Yazma Bilen	Yalnız Okuma Bilen	Okuma-Yazma Bilmeyen	Toplam Nüfus	Oran (Bilen-Bilmeyen)	
						Bilen	Bilmeyen
Şırnak	Erkek	20	-	1.671	1.691	1.4	98.6
	Kadın	11	-	1.892	1.903	0.6	99.4
	Toplam	31	-	3.563	3.594	0.9	99.1

Nahiye ve Köyleri							
	Erkek	75	3	3.058	3.136	2.5	97.5
	Kadın	-	-	3.742	3.742	-	100
	Toplam	75	3	6.800	6.878	1.1	98.9

4. 1940 Genel Nüfus Sayımı

20 Ekim 1940 tarihinde yapılan üçüncü genel nüfus sayımında, Türkiye'nin toplam nüfusu 17.820.950 olarak tespit edilmiştir (TCBİUM, 1944: 3). 1935'ten 1940'a kadar olan 5 yıllık süre içerisinde, Türkiye nüfusunun yalnızca 1.662.932 kadar artış göstermiş olması üzerinde durulmaya değer bir durumdur. 1935 sonrasında nüfus artışının büyük oranda stabil kaldığı anlaşılmaktadır. Bu artış miktarı Türkiye geneline dağıtıldığında bahse konu durağanlık daha anlaşılır bir hâl almaktadır.

1940 Sayımında Şırnak'ın kapladığı alan, Şırnak popülasyonunun nahiye ve köylerdeki dağılımı ile kilometrekareye düşen kişi sayısı aşağıda Tablo 15'te gösterilmektedir. Nüfus özelliklerine ilişkin detaylara 1940 Sayımında yer verilmediği için bu tablo üzerinden yalnızca Şırnak'ın erkek ve kadın nüfusu izlenebilmektedir. Buna göre, Şırnak'ın toplam merkez nüfusu kadın ve erkeklerde 5.033, nahiye ve köylerdeki erkek ile kadın nüfusu toplamda 9.827 kişi olarak gerçekleşmiştir. Kilometrekareye düşen kişi sayısı 1.660 ve nüfus yoğunluğu da %9 olarak kayıtlarda yer almıştır (TCBİGM, 1940: 556). Hem Şırnak merkez hem de Şırnak köy ve nahiyelerinde kadın ve erkek nüfusu birbirine yakın sayılarda olmasına rağmen kadın nüfusunun erkek nüfusundan daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 15. 1940 Sayımında Şırnak'ın İdari Taksimata Göre Nüfus Miktarı.

	Şehirde			Nahiye ve Köylerde			Toplam			Yüz.	Yoğ.
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam		
Şırnak	2.435	2.598	5.033	4.889	4.938	9.827	7.324	7.536	1.4860	1.660	9
Oran %	48.4	51.6	100	49.8	50.2	100.0	49.3	57.7	100	-	-

1940 Sayımına göre, Şırnak'ın merkez ve merkez nahiyesi nüfusları ile köy adedi tespit edilerek köy başına düşen ortalama nüfus bilgilerine aşağıda Tablo 16 içerisinde yer verilmiştir (TCBİGM, 1940: 557).

Tablo 16. 1940 Sayımında Şırnak Merkez ve Nahiyeler Nüfusu.

Nahiyeler	Erkek	Kadın	Toplam	Köy Adedi	Köy Başına Ortalama Nüfus
Şehir	2.435	2.598	5.033	-	-
Merkez Nahiyesi	4.889	4.938	9.827	35	281
Toplam	7.324	7.536	14.860	35	281

Sahip oldukları zengin sosyokültürel aidiyetleriyle Şırnak tarihinin önemli bir parçasını oluşturan köy ve nahiyelere ilişkin detayların yer aldığı Tablo 17, bu yerleşimlerdeki kadın ve erkek nüfusun ilk kez ayrıntılı olarak yansıtılıyor olmasından ötürü son derece önemlidir (TCBİGM, 1940: 564).

Tablo 17. 1940 Sayımında Şırnak Nüfusunun Nahiyeye ve Köylere Dağılımı.

Şırnak	Erkek	Kadın	Toplam
Şehir	2435	2598	5033
Merkez Nahiyesi			
Banibotıyan	68	44	112
Basrat	75	92	167
Berkever	84	88	172
Biryazır	330	330	660
Biava	28	23	51
Ceffane	217	218	435
Cinet	61	53	114
Dergül	213	222	435
Derşew	226	272	498
Deşteelan	171	164	335
Gever	33	33	66
Gülündur	173	187	360
Gündükümütrip	60	66	126
Gündikimulla	301	376	677
Gündükü Ramo	144	169	313
Gürdilan	40	53	93
Heştan	132	122	254
İpsindarök	64	70	134
İpsiviyan	114	114	228
İri	141	141	282
İstüveşker	106	123	229
Kendali	223	223	446
Kırım	59	60	119
Koç Beyi	52	54	106
Kürün	53	47	100

Mendikeran	48	48	96
Meydin	69	76	145
Nanip	113	120	233
Narah	67	41	108
Navalkerik	145	169	314
Naviyan	191	189	380
Nivava	109	122	231
Şerefi	132	127	259
Şireş	213	221	434
Şilyan	98	102	200
Mıntıka Harici	536	379	915
Toplam	4889	4938	9827
Şırnak Kazası Toplamı	7324	7536	14860

Bugün daha çok Türkçe isimleriyle bilinen bu yerleşim alanlarının hala halk arasında eski isimleriyle zikredilerek bugüne taşınıyor olması, mühim bir kültürel zenginliğe işaret etmektedir. Şırnak mozaiğinde yeri yadsınamaz olan bu kadim yerleşkelerin bir kısmı artık boşaltılmış köy statüsünde olsa da birçoğunun halen yerel halkın meskeni konumunda olması zikredilmeye değer bir boyut arz etmektedir. Ayrıca, telaffuzları asıl kullanımlarından az da olsa farklı not edilmiş olmasına rağmen, Şırnak köy ve nahiye isimlerinin 1940 Sayımında değiştirilmeden kayıt altına alınmış olması dikkate değerdir.

Tablo verileri dikkatle incelendiğinde Kendali [223-223], Mendikeran [48-48], İri [141-141], İpsiviyan [114-114], Gever [33-33] ve Biryazır [330-330] köylerindeki kadın ve erkek nüfusunun sayı olarak birbirine eşit olduğu görülmektedir. 5 köyde aynı istatistiğin ortaya çıkmış olması ilginç bir görünüm sunmaktadır. Diğer taraftan, toplam nüfus bakımından Heştan [254], Şerefi [259], Gündükü Ramo [313], Navalkerik [314], Gülündür [360], Naviyan [380], Şireş [434], Ceffane [435], Dergül [435], Kendali [446], Derşew [498], Biryazır [660] ve Gündikimulla [677] gibi köyler nüfus yoğunluğu en yüksek yerleşimler olarak öne çıkmaktadır.

5. 1945 Nüfus Sayımı

21 Ekim 1945'te gerçekleştirilen Cumhuriyetin tarihinin dördüncü genel sayımı sonuçlarına göre, Türkiye nüfusunun bir önceki sayım sonrasında 1.050.223 kişilik artış göstererek 18.871.203'e yükseldiği tespit edilmiştir (Cumhuriyet, 1945). Şırnak'ın genel görünüm içerisindeki yeri, genel olarak önceki sayım sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan, 1945 verileri de Şırnak kırsal nüfusunun merkez nüfusundan yaklaşık olarak iki kat fazla olduğu teyit etmektedir. Şırnak'a ilişkin kent ve kır nüfusu sonuçları, aşağıda Tablo 18'de gösterildiği şekilde gerçekleşmiştir (TCBİGM, 1961: 25).

Tablo 18. 1945 Genel Nüfus sayımı Sonuçlarına Göre Şırnak'ın Kent ve Kır Nüfusu.

İlçe Adı	Kent Nüfusu	Kır Nüfusu	Toplam
----------	-------------	------------	--------

Şırnak	3.730	7.957	11.705
---------------	-------	-------	--------

6. 1950 Nüfus Sayımı

Türkiye'nin beşinci genel nüfus sayımı, 22 Ekim 1950'de yapılmıştır. 1927-1935 aralığındaki belirgin artış dışında 1935-1950 aralığındaki sayımlarda birbirine yakın artış oranları dikkat çekmektedir. Bu noktada, 1950 Sayımı sonuçlarına bakıldığında Türkiye toplam nüfusunun 2.063.467 kişi artarak 20.934.670'e yükseldiği görülmektedir (TCBİGM, 1951: 46). Şırnak kazası ve bağlı köylerinin nüfus oranlarının 1940-1950 aralığındaki görünümü, aşağıda Tablo 19'da gösterilmiştir (TCBİGM, 1961: 25).

Tablo 19. Şırnak Nüfusu Verileri (1940-1950).

Kaza	Şehir Nüfusu			Köy Nüfusu			Toplam		
	1940	1945	1950	1940	1945	1950	1940	1945	1950
Şırnak	5.033	3.730	3.204	9.827	7.975	8.425	14.860	11.705	11.629

Şırnak nüfus sonuçlarını daha geniş bir aralıkta görebilme imkânı tanıyan Tablo 20, 1927-1950 aralığında yapılan genel sayımlarda Şırnak nüfusunun kapsadığı alanı da ortaya koymaktadır (TCBİGM, 1961: 31).

Tablo 20. Şırnak Merkez Nüfusu (1927-1950).

Kaza	Nüfus				
	1927	1935	1940	1945	1950
Şırnak	2.962	3.594	5.033	3.730	3.204

1945-1950 aralığında Şırnak'ın köy sayısı, köy başına düşen nüfus ve yüzölçümü bilgileri Tablo 21'de gösterildiği şekilde gerçekleşmiştir (TCBİGM, 1961, s. 42).

Tablo 21. Şırnak'ın Köy Nüfusu (1945-1950).

Kaza	1950			1945		
	Köy Sayısı	Köy Başına Nüfus	Köy Başına Yüzölçümü	Köy Sayısı	Köy Başına Nüfus	Köy Başına Yüzölçümü
Şırnak	38	222	40.9	35	228	44.4

1940-1950 yılları arasında yapılan genel sayım sonuçlarına göre Şırnak'ın merkez nüfusu Tablo 22'de gösterilmiştir (TCBİGM, 1950: 22).

Tablo 22. Şırnak Merkez Nüfusu (1940-1950).

Kaza	Merkez		
	1940	1945	1950
Şırnak	5.033	3.730	3.204

Şırnak hakkında tam bir görünüm sunan Tablo 23, 1950 Sayımı neticesinde Şırnak'ın ilçe, bucak ve muhtarlıklar nüfusunu yansıtmaktadır. Tablo içerisinde merkez ve merkez nahiyesinin yanı sıra

çeşitli sebepler nedeniyle bucak statüsüne kavuşturulan Kızılsu'nun ve Kızılsu'ya bağlanan civar köylerin nüfus sayılarına da yer verilmektedir (TCBİUM, 1950).

Tablo 23. 1950 Sayımına Göre Şırnak'ın Merkez ve Bucaklar Nüfusu.

Mevkiler	Nüfus
Şırnak	
Şehir	3204
Merkez Bucağı	
Avyan	401
Avgamasya	363
Banıbotyan	214
Biryan	198
Ceffane	272
Dergül	356
Gever	115
Gülündür	184
Gündikimolla	534
Gündikiramo	240
Heştan	150
İspindaruk	115
İstüvişkir	253
Kendali Yusuf Han	248
Kirun	31
Mendikeran	149
Narah	47
Navyan	526
Nivava	174
Şilyan	427
Toplam	4997
Kızılsu Bucağı	
Banimehenda (B.M.)	221
Basret	121

Berimeri	124
Besüke	124
Biava	74
Cinit	131
Derşev	599
Deştelelan	382
Firisan	54
Gündükimtrip	239
İri	94
İspivyan	251
Karni	230
Kirim	282
Meydin	102
Nanip	105
Şerefi	98
Şhraş	197
Toplam	3.428
Şırnak ilçesi toplamı	11.629

Tablo 17 ve Tablo 23 bir arada değerlendirildiğinde, bazı köylerdeki nüfus sayılarının ölüm ve doğum oranlarıyla ilişkilendirilemeyecek kadar ciddi azalışlar ve yükselişler gösterdiği görülecektir. Bu durum, köyler arasında göç hareketlerinin yaşanmış olabileceği ihtimalini beraberinde getirmektedir. Şırnak merkez nüfusunun ciddi değişimler göstermemiş olması, bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bu nedenle, köylerde mukim insanların güvenlik, daha iyi iklim koşulları ve tarım imkânları gibi gerekçelerle yer değiştirmiş olabileceği düşünülmektedir.

Siirt ilinin Şırnak ilçesine bağlı Şhraş köyü, 12 Kasım 1948'de Kızılsu bucağına dönüştürülmüştür. Kızılsu bucağına kurulma gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır: "5071 sayılı kanunla kurulmuş olan ilçelerden tutumlanan Bucak kadrolarıyla coğrafi vaziyeti ve iktisadi münasebet bakımlarından duyulan zaruret, kapsayacağı bölgede halk hizmetinin daha kolaylıkla görülmesini sağlamak ve köylerimizin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmaları yolunda elde edilecek faydalar göz önünde bulundurularak yeniden altı bucak kurulması lüzumlu görülmüştür." (BCA, 30-11-1-0, 201-29-21).

Kızılsu bucağına kuruluş gerekçelerine ilişkin diğer detaylar şu şekilde sunulmuştur: "Kuzeyde 2250 rakımlı Çerran, Batıda 1581-1395 rakımlı Ketrâh Dağları, güneyde Deradağı, Kızılsu Deresi, doğuda yine Kızılsu Deresi gibi çok çetin arızalarla çevrilmiş ve ortasındaki 1831 rakımlı Derşu Dağının sarp arızaları arasına yayılmış olan 31 köyde 4638 nüfuslu bir kitleyi barındıran kışı çok sert geçen ve uzun süren bölgenin bu mevsimde ve yağışlı zamanlarda Mart-Haziran ayları arasında tuğyan eden Kızılsu maniası dolayısıyla irtibatı kesilmekte olan 30 km uzaklıktaki Şırnak

ilçesinden idaresinde halkın muhtarlık bulunduğu gibi devlet sınırına yakın ve cennet olan kaçakçı kabileleri ve şakilerin kuzeye giden yollarının yegane geçidi bulunan Kasrik geçidinin de uzak mesafeden daimi kontrol altında bulundurulması mümkün olmadığından gerek halka kolaylık gerekse bölgenin sosyal ve kültürel yönden kalkınması ve çok mühim bir geçit olan Kasrik Boğazının daima ve yakından muhafaza ve gözetimini sağlamak yönlerinden merkezi Kızılsu (Şıhraş) köyü olmak ve (5) sayılı cetvelde adları yazılı köyleri kapsamak üzere (Kızılsu)." (BCA, 30-11-1-0, 201-29-21//7-8.).

Kızılsu bucağına bağlanan köyler ise şunlardır: Kızılsu (Şıhraş), (B.K.), Cinit, Gündikimutrup, Nanip, Ferisan, Banimehenda, Nevalkerik, Kirim, Amogiyan, Karni, İspivyan, Derşev, İri, Basret, Biave, Şerefi, Meydin, Aşılma ve Deştelelan (BCA, 30-11-1-0, 201-29-21//10/11).

Şırnak kazasının 1927-1950 yılları arasındaki nüfus artış hızları aşağıda Tablo 24 içerisinde yer almaktadır (Yıldız vd., 2010: 304-305).

Tablo 24. Şırnak Nüfusunun Artış Hızı (1927-1950).

İlçe Merkezi	1927	1935	1940	1945	1950
Şırnak	2.962	3.594	5.033	3.730	3.204
Yıllık Artış %	-	2.67	8.01	-5.18	-2.82

1927-1950 yılları arasında, 1935 ve 1940'taki kısmi artış haricinde Türkiye nüfusu genel olarak düşük kalmıştır. Bu süreçte savaş izlerinin tam olarak kaybolmaması, ekonomik buhranlar, siyasi sıkıntılar, ağır vergiler ve nihayetinde II. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği genel seferberlik hâli gibi sebeplerin nüfus artışına engel teşkil ettiği düşünülmektedir.

7. Sonuç

Tek Parti Dönemi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus politikası, ulus devlet anlayışını sağlamlaştırmak ve milli kimlik bilinci oluşturmak hedefindedir. Bu kapsamda uygulanan nüfus mübadelesi ve iskân politikası, Türkiye sınırlarında Türk ve Müslüman nüfusunu arttırmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda, özellikle Türk nüfusu Balkanlardan Anadolu'ya kaydırılırken Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki Kürt nüfusu da Orta ve Batı Anadolu'ya nakledilerek homojen bir toplum meydana getirilmek istenmiştir.

Tek Parti Dönemi'nde Şırnak demografik yapısının din ve dil gibi farklı unsurlardan müteşekkil olduğu ve bu yönüyle Cumhuriyet'le tesis edilmesi arzulanan ulus-devlet idealinden uzak kaldığı görülmektedir. Hükümet, geleceğe yönelik politika üretmek ve nüfusun genel bir tablosunu ortaya çıkarmak amacıyla 1927'de ilk nüfus sayımını gerçekleştirmiştir. Sayım sonuçlarına göre Türkiye'nin çeşitli yönlerden nüfus özellikleri kayıt altına alınmıştır. Bu genel görünüm içerisinde dil, din, eğitim ve etnik unsur gibi özellikleri temelinde Şırnak nüfusunun analizi yapılmıştır.

Tüm sayım verileri, Şırnak nüfusunun büyük bir oranda kırdaki yaşamakta olduğunu teyit etmiştir. Okuryazar oranının oldukça düşük kalmış olması, Şırnak'a ilişkin gözlemler içerisinde dikkat çekmektedir. Başta Şırnak olmak üzere tüm Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde, 1927-1950 nüfus sayımı istatistikleri esas alındığında, okullaşma ve okur yazarlık oranlarında, bölgede faaliyete geçen Türk Ocakları, Millet Mektepleri, Halkevleri ve Halkodalarına rağmen ciddi anlamda bir artışın gözlemlenememiş olması dikkate değerdir.

Şırnak'ın engebeli arazi yapısı ve dönem şartlarında Şırnak köylerinin merkez ve civar bölgedeki yerleşim alanlarıyla olan irtibat eksikliğine ek olarak Türk, Kürt ve Arap gibi etnik unsurların bir

arada yaşadığı gerçeği, Şırnak nüfusunun sosyokültürel aidiyetlerini korumasında etkili olmuştur. Diğer taraftan, Şırnak nüfusu maluliyetler bakımından ele alındığında sakatlık oranları dikkat çekmektedir. Genç nüfusun genel olarak fazla olması, doğurganlığın önemli bir göstergesidir. Bununla birlikte, özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında doğurganlık oranınıneksiye düşmesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında tatbik edilen nüfusun arttırılmasına dönük politikaların yeniden gündeme alınmasını zaruri kılmıştır.

Sonuç olarak, Diyarbakır ve Van gibi önemli kentlere Tek Parti Dönemi hükümetlerinin daha etkili ulaştığını, eğitim ve iskan benzeri politikalarla böylesi kentlerde daha etkili sonuçlar alabildiğini ve yerleşme çabalarının daha yoğun gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Hükümet merkezi ve bu vilayetler arasındaki demiryolu bağlantısının yanı sıra tarihi şehir hüviyetinde yerleşimler olmaları dolayısıyla diğer bölge şehirleriyle mukayese edildiğinde sahip oldukları iyi altyapı ve bağlantı yollarının Tek Parti Rejimi çalışmalarının daha somut sonuçlar vermesinde etkili olduğu yadsınamaz. Şırnak örneğinde daha farklı bir arka plan olduğunu teyit eden genel sayım sonuçları, merkezden uzak gelişen Şırnak'ın idari yapısının çok uzun senelerce kaza statüsünde kalmasına ek olarak demiryolu ve diğer resmî imkânlardan yoksun olması veya uzak kalması nedeniyle hedeflenen gelişimi gösteremediği düşünülmektedir.

Kaynakça

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-11-1-0, 201-29-21.

BCA., 30-11-1-0, 201-29-21.

BCA., 30-11-1-0, 201-29-21// 7-8.

BCA., 30-11-1-0, 201-29-21//10/11.

BCA., 30-18-1-2, 655- 69-6//6.

BCA., 30-10-0-0, 26-146-9/28.

BCA., 30-10-0-0, 26-148-1/5/7.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, 28 Ekim 1945.

Resmî Gazete, 18 Mayıs 1990, Sayı: 20522 Mükerrer.

Son Posta, 1 Kanunuevvel 1930.

Kitaplar ve Makaleler

Aydemir, Ş. S. (2021). *İkinci Adam / 1884-1938*. Cilt 1, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çağlayan, E. (2016). Tek parti döneminde Malatya'da nüfus ve demografik yapı [1927-1950]. *Şarkiyat*, 8(1), s. 36-53.

ÇAVDAR, T. (1983). Türkiye'de nüfus ve nüfus sorunu. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 6, s. 1552-1555.

Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü Direktörlüğü, B. İ. G. (20). *İlkteşrin Genel Nüfus Sayımı; Türkiye Nüfusu Vilayet, Kaza, Şehir ve Köy İtibari ile Muvakkat Rakamlar; Türkiye Nüfusu*, Ankara: Ulus Basımevi.

Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı nüfusu 1830-1914*, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.

Nayır, Y. N. (1982). Nüfus meselesi karşısında Türkiye, *Ülkü Seçmeler (1933-1941)*, Ankara İktisadi ve Ticaret Akademisi, Ankara, s. 441-447.

Özbay, F. (2015). *Dünden bugüne aile, kent ve nüfus*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Direktörlüğü (1937). *Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu İlkteşrin 1935 Kati Tasnif Neticeleri*, C. 60, Ankara: Mehmet İhsan Basımevi.

- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. *20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibari ile Nüfus ve Yüzey Ölçü.*
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1961). *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu,* İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü (1929). *28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Mufassal Neticeler İcmal Tabloları,* İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1950). *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı Muvakkat Rakamlar,* C. 1, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü. *22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı Vilayet, Kaza, Nahiyeler ve Köyler İtibari ile.* Neşriyat No. 359.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (1944). *Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1940 Vilayet, Kaza, Nahiyeler, Köyler İtibariyle Nüfus,* Cilt 2, Ankara: Yeni Cezaevi Basımevi.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1951). *Küçük İstatistik Yıllığı 1947-1950,* Ankara.
- Yaman, H. (2022). *Tek Parti Dönemi'nde Van (1923-1950),* Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yıldız, M. Z., Sındır, R. ve Alaeddinoğlu, F. (2010). Geçmişten günümüze Şırnak ve çevresinin sosyo-demografik gelişimi. *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu,* 14-16 Mayıs 2010, Ankara, s. 295-311.
- Yurt Ansiklopedisi (1982-1983). Cilt 9, İstanbul: Anadolu Yayıncılık A.Ş., s. 6691-6718.